

Aspecte arhaice implicate de rom. *dolf* și de corespondentele sale etimologice

Adrian PORUCIUC

Puțini dintre vorbitorii de azi ai limbii române ar ști să explice la ce se referă termenul *dolf*. Unii ar putea face o legătură cu *delfin*, termen care nu este moștenit din latină, ci preluat, pe cale cultă, din neogreacă (*δελφίν*), latină (*delphinus*) și / sau italiană (*delfino*)¹. Un fapt demn de consemnat este că dolful apare în colinde înregistrate în ținuturi românești ai căror locuitori nu au putut vedea vreodată delfini. Iar țărani români analfabeți, care au perpetuat colindele dolfului (vezi mai jos), cu siguranță nu au produs forma *dolf* prin vreo modificare a neologismului *delfin* (ceea ce ar implica o „renunțare” la sufixul latino-grecesc *-in* și o schimbare a vocalei în conformitate cu o gradație vocalică de tip *Ablaut*, ambele modificări fiind greu de acceptat pentru cazul în discuție). Forma arhaică a lui *dolf* (fără sufix și fără corespondențe în limbile vecine actuale) îl recomandă a fi un substratism, ceea ce ar fi în conformitate și cu arhaismul textelor în care apare și al fondului mitic de care se leagă. Acel fond, care include și un cult preistoric al bolovanilor de râu sculptați (cult transferat apoi la stâlpi sacri, dintre cei desemnați ca *bolovan* în unele limbi slave) este discutat pe larg în Poruciuc (2005). Aici mă voi concentra asupra aspectelor lingvistice implicate de termenii care au legături mai mult sau mai puțin directe cu rom. *dolf*.

Termenul românesc *dolf* (cu variante regionale precum *dulf* și *dorf*) nu s-a mai folosit recent, după câte știu, decât într-un anume ciclu de colinde. Este greu de spus de ce acele cântece rituale (care nu conțin elemente creștine, cu excepția unora introduse în refrene și în formulele de deschidere sau de încheiere) au rămas legate de Crăciun și de Anul Nou. Foarte probabil ele au fost moștenite de la strămoși precreștini, care aveau și ei celebrări legate de solstițiul de iarnă. Nu vom ști probabil niciodată în ce idiomi preistorice s-a folosit mai întâi un termen de tip *dolf* și s-au încheiat cântece ale dolfului. Putem însă fi siguri că acele cântece sunt mult mai vechi decât plămădirea limbii române în Europa sud-estică și că ele au fost traduse succesiv până au avut norocul să fie culese, în variante românești. Iată o asemenea variantă, culeasă de Tocilescu și inclusă în Ilin 1985 : 70-71: „Ici în cestor corțuri, / – *Drag Domnul de-al nostru* –² / Și-n cestor domnești, / Sus la cap di masî / Sînt scauni dresî. / Da pi scaun cini-i?

---

¹ Am dat o ordine inversă a surselor față de cea dată în MDA (s.v. *delfin*¹), deoarece, dacă Dosoștei folosea deja *delfin* (așa cum indică același dicționar), acea formă trebuie să fi reprezentat o preluare din neogreacă, iar mai târziu poziția termenului în acea formă a fost întărită pe terenul limbii române literare de formele corespondente (conținând și ele sufixul *-in*) din latină și italiană. În macedoromână se pare că nu a fost înregistrat vreun corespondent al drom. *dolf*, dacă luăm în considerație absența unui asemenea termen în dicționarul Papahagi (1974). De găsit în dicționarul respectiv este doar un neașteptat mrom. *đelfin*, cu sensul de „somon” (?), prezentat de Papahagi ca împrumut din greacă.

² Acel vers este refrenul repetat pe tot parcursul colindului.

/ Tot Ghiorghî³ voinicu. / Pi la spata lui, / Doi, trii frați di-ai lui ... / – Stați, frați, și ospătați. / Mii nu-mi cătați, / Cî mî duc la livezi, / La livezi cu verzi. / Dolfu s-o-nădit, / Merile-o mîncat. / Ghiorghî voinicu / Acasî o alergat, / Arcu ș-o luat, / Arcu și săgeata; / În dolf o-ndreptat, / Dolfu s-o supus. / – Stăi, voinici, nu da, / Di arichi ti-oi lua,⁴ / Sus ti-oi rîdica, / Sus la munți cărunți, / La dragii părinți, / Unde iarba crești, / În trii sî-mpletești, / Chip găitânești, / Nime nu cosăști”.

Dacă, așa cum indică MDA, s.v. *dolf*, termenul în discuție a fost consemnat în scris mai întâi de Cantemir, atunci cu siguranță savantul voievod îl cunoștea ca termen popular în uz și l-a preferat lui *delphin* (*δελφίν*) din neogreacă. Dar mai recent, după cum reiese din culegeri de folclor ale secolului al XX-lea, *dolf* a devenit tot mai obscur, fiind înlocuit (prin mecanisme ale etimologiei populare) de termeni mai familiari vorbitorilor de română. De exemplu, ca titlu al unui ciclu de colinde, în culegerea Caraman 1980 găsim „Dulful, monstru marin”. Dar în cele două variante date sub titlul respectiv găsim mai degrabă distorsionări recente ale termenului *dolf*. Colindele culese de Caraman (în județul Ialomița, în 1925, respectiv 1918) îl prezintă pe miticul hoț de mere ca locuitor al Mării Negre, după cum reiese din prima parte a primei variante (Caraman 1980 : 13): „Prunduleț de Marea Neagră / – Mărului, merișor de aur – / Crescutu-mi-au ș-au născut, / Crescutu-mi-au merișorul, / Face mere în toate vere, / Geaba face, nu le coace, / Căci când fu la coptul lor, / *Duh de mare* saltă-n floare, / Nu mănâncă căte-mi strică, / Rău frunza dărăpănează./Strigă-și măru-n gura mare : / – Cine-n lume s-or d-afla, / S-or afla, s-o adevăra, / Să-mi săgete *Duh de mare*. / Nimenea nu s-or d-aflară / Decât [cutare], frate-al nostru...”

A doua variantă din aceeași culegere (Caraman 1980: 14) începe cu imperfecta formulă „Pruntule Mare Neagră”. Apoi monstrul nu mai este denumit „duh de mare”, ci „*domn* de mare”, acea invenție popular-etimologică dovedind și ea că *dolf* era deja pierdut pentru colindătorii din Ialomița în primele decenii ale secolului XX.

Se poate afirma că acele „colinde de flăcău” (cântate la case unde locuiesc tineri bărbați neînșurați) fac parte din nucleul cel mai arhaic al folclorului ritual românesc, adică sunt comparabile, în arhaism, cu colindele leului și cu cele ale fecioarei care trece marea învolburată călare pe bour (vezi Poruciuc 1995: 42-43). Potrivit unui specialist în folclorul românesc „de iarnă”, dolful apare în texte care reprezintă „petrificări” ale unor ritualuri arhaice care au ajuns de neînțeles (Ilin 1985: 25)⁵. Sorgintea preistorică a fabulosului *dolf* al Mării Negre este de fapt indicată și de legăturile lui *dolf* cu alți termeni arhaici, din română și din alte limbi.

În greaca veche se poate observa o rețea de complicate relații etimologice, care implică următorii termeni (atenție specială meritând cei care au /o/, ca și rom. *dolf*): (a) un termen care denumește delfinul, *delphis* (*δελφίς*), mai târziu înlocuit de *delphin*

³ La o primă vedere, ar fi tentant să presupunem că acest nume (ca și *Domnul* din refren) ar reprezenta un adaos creștin (adică o contaminare cu motivul *Sf. Gheorge și balaurul*). Dar, de fapt (după cum indică și „cutare” din varianta Caraman de mai jos), numele voinicului din aceste colinde se schimbă în funcție de numele flăcăilor reali cărora li se cântă la fereastră.

⁴ Am bănuiala că, în acest caz, colindătorii de la care a fost înregistrată această variantă făceau o confuzie între două prepoziții: „de aripi te-oi lua” trebuie să fi fost, la origini, „pe aripi te-oi lua”. Aripile sunt un cunoscut atribut arhaic al ființelor divine (antropomorfe sau zoomorfe).

⁵ Oricum, motivul merelor magice care atrag un hoț mitic de pe alt tărâm are legătură cu cel din cunoscutul basm românesc *Prăslea cel voinic și meriele de aur*, publicat de Ispirescu (1882).

(*δελφίν*); (b) un termen *delphus*, sau *dolphos* (*δελφός*, *δολφός*), cu sensul ‘pântec, uter’; (c) divinitatea cunoscută ca *Apollo Delphinios*⁶ (*Δελφίνιος* – de care se leagă sărbătoarea *Δελφίνια*, menționată în dicționarul Chantraine, s.v. *δελφίς*); (d) numele locului sacru *Delphoi*, sau *Dolphi* (*Δελφοί*, *Δολφοί*). Înrudirea dintre termenii de mai sus devine explicabilă în lumina celor constatate de Marija Gimbutas cu privire la un anume tip de sanctuare neolitice din Europa sud-estică. Printre altele, Gimbutas (1980: 42) a interpretat modelul de sanctuar de la Porodin, (Macedonia, cca. 6000 î.Hr.) ca pe o reprezentare miniaturală a unui edificiu sacru ce reproduce trupul unei Mari Mame divine. Descoperiri de acel tip⁷ explică și de ce în „misterele” de mai târziu (implicând morți și renașteri rituale) cei supuși inițierii coborau în încăperi subterane, la care se ajungea prin bezna unor hrube labirintice menite să creeze impresia de întoarcere în măruntaiele pământului-mamă. Asemenea inițieri au avut desigur loc și în sanctuarul inițial de la Delfi, care, înainte de a fi dedicat lui Apollo, a aparținut zeiței gliei, Ge (vezi Pausanians X, 5, 5, ediția Wycherley).

Pe baza datelor menționate până la acest punct, se poate afirma că, deși cele mai rafinate reprezentări ale delfinului „propriu-zis” sunt cele din aria egeeană din epoca bronzului minoic (vezi ilustrațiile din O’Neill 1979: 74, 79-81), templul „uterin” de la Delphi, dar și *dolf*ul mâncător de mere al românilor ne îndreaptă spre epoci mult mai vechi decât proto-istoria minoică. Relația dintre *delphus* ‘uter’ și *delphis* ‘delfin’ (implicând o asemănare în forma fizică, după cum a sugerat Gimbutas și, înaintea ei, Kretschmer – vezi Chantraine, s.v. *delphis*), este de trimis nu doar la vechiul toponim *Delphoi* / *Dolphi*, dar și la termenul v. grec. *adelphos* (*αδελφός*) ‘frate’, cu varianta *aderphos* (*αδερφός*)⁸. Așa cum a demonstrat Chantraine (s.v. *αδελφός*), sunt reflectate aici tradiții „matriarhale” (sau, mai curând, matrilineale), deoarece evidenta legătura dintre *delphus* ‘uter’ și *adelphos* ‘frate’ arată că sensul original al celui din urmă a fost de ‘rudă pe linie uterină’, sau, mai direct, ‘(născut) din același pântec’.

Se înțelege că, în analizele etimologice, cuvintele nu trebuie abordate în izolare, ci în cadrul unor rețele de cuvinte direct sau indirect înrudite. Deja simpla alăturare a termenilor grecești din seria *delphus-delphis-adelphos-Delphoi-Delphinios* sugerează unele concluzii cu privire la origini pre-grecești (și chiar pre-indoeuropene) ale termenilor respectivi. Câmpul semantic implicat de acea serie lexicală se lărgeste semnificativ dacă mai adăugăm un substantiv grecesc mai puțin cunoscut, anume *delphax* (*δέλφαξ*) ‘porc tânăr (capabil de reproducere)’, inclus în dicționarul Chantraine. În primul rând, este de observat că termenul respectiv apare ca un derivat cu sufixul arhaic *-ak* (*delphax* = *delph-ak-s*), de găsit atât în termeni vechi grecești, cât și în termeni românești de substrat (vezi Poghiric 1969: 332)⁹. În al doilea rând, referirea la

⁶ Apollo Delphinios merită o atenție deosebită în acest context, deoarece (încă din secolul VI î.Hr.) avea divinitate a ocupat o poziție centrală în practicile religioase ale locuitorilor coloniilor grecești de pe coastele Mării Negre, după cum remarcă Talmațchi 2003: 32. Autorul respectiv sugerează că un asemenea aspect religios poate să fi avut o legătură și cu micii delfini de bronz descoperiți de arheologi la Olbia și în alte zone pontice. Acei delfini reprezentau probabil o „pre-monedă” folosită în comerțul pontic arhaic.

⁷ Vezi discuția reluată de Gimbutas în Gimbutas 1991: 177-181, 256-258.

⁸ Există o remarcabilă coincidență în privința alternanței [l]/[r], care apare atât în grec. *Adelphos* / *aderphos*, cât și în rom. *Dolf* / *dorf*.

⁹ Unele cuvinte românești care au sufixul (accentuat) *-ac* pot fi explicate ca preluări din slavă sau turcă. Dar un sufix cu aceeași formă apare și în cuvinte românești precum *cozonac*, *gândac*, *posac*, de uz general, dar de origine obscură.

porcine a grec. *delphax* amintește de faptul că delfinii, datorită formelor pline care îi caracterizează, au fost interpretați ca „porci de mare” de către germanici, așa cum indică un compus precum v. engl. *mere-swin* (*mere* ‘mare’ + *swin* ‘porc’)¹⁰. Asemenea dovezi sprijină și ideea unei legături etimologice între *dolf*, ca arhaică denumire românească a unui delfin mitic, și adjectivul românesc *dolofan*, asupra căruia voi insista mai jos. Prin *dolofan* și prin alți câțiva termeni (la fel de obscuri, ca origini), rom. *dolf* nu mai apare ca un element lexical singular în teren românesc. Cele mai multe dicționare românești din ultimele decenii nu l-au inclus pe *dolf* (care nu apare nici în DEX, nici în DLRLV, nici în DAR). De aceea, este remarcabil că, în foarte recentul MDA (bazat pe dicționare mai timpurii), a fost inclus nu doar *dolf*, ci și varianta *dulf* și deformările *duh* și *dop* (cu adaosul „de mare”). Chiar dacă nu sunt de acord cu etimologia „vsl *dolъfinъ*” dată în MDA pentru *dolf* (vezi obiecții mai jos), apreciez ca foarte credibilă trimiterea „cf. *dolofan*” din dicționarul respectiv, s.v. *dolf*. Mai mult, tot în MDA apare separat un *dolfan* (ca variantă a lui *dolofan*). Iar sub *dolofan* aflăm că acel termen a fost atestat în secolul al XV-lea (ca antroponim), că are variante regionale și / sau învechite (precum *dolfan*, *dulfan*, *tolfan*) și că are etimologie necunoscută. Cu privire la sensurile adjectivului *dolofan* date în MDA, sunt de remarcat: ‘durduliu (despre copii, pui de animale, părți ale corpului); (substantivizat) ‘copil durduliu, pui de animal durduliu’; (despre obiecte) ‘care are dimensiuni peste cele normale’; (despre copii și animale) ‘care a trecut de prima vârstă a copilăriei’ (vezi grec. *delphax* mai sus); (învechit, în Transilvania, cu forma *dolfan*) ‘om bogat, fruntaș în satul lui’. Separat mai sunt date, în același dicționar, cuvintele *dolofancă* (Muntenia, despre femei) ‘puternică și cu forme pline’, *dolofăni* ‘a (se) face *dolofan*’, *dolofete* (Oltenia) ‘copil gras’, *dolofian* ‘cățelandru’. Așa cum sunt sigur că *dolf* nu putea proveni din slavă, nu am nici o îndoială că *dolofan* și întreaga sa familie de pe teren românesc sunt înrudite cu *dolf*, care și el se leagă de arhaice credințe privitoare la sacralitatea formelor pline. (A se vedea reprezentările de zeițe – sau preotese – „grase și frumoase”, specifice mai ales epocii neolitice.)

Antroponimul *Dolofan* (cel la care se referă MDA, ca primă atestare a adjectivului *dolofan*), a fost consemnat la 1481 și era numele unui spătar muntean, după cum ne informează dicționarul Constantinescu 1963: 263. Dicționarul respectiv îl conține și pe *Dulfu* (Constantinescu 1963: 43), considerat acolo a proveni din „subst. *dulfu*” (atestat „în traducerea lui Herodot”), iar pentru acela Constantinescu indică tot sursa „sl. *dolъfinъ*”, menționând și posibilitatea unei prescurtări a numelui *Rodulful*, ca preluare românească a germ *Rudolf*¹¹. Ar fi, totuși, straniu ca un *dolf* (*dulf*) din colindele românești să provină dintr-o prescurtare a unui nume german. De asemenea, nu văd cum un termen cult, folosit de Cantemir și de cel mai timpuriu traducător român al lui Herodot, să producă o formă prescurtată care să intre în acele colinde. În ce privește posibilitatea provenienței lui *dolf* dintr-un termen vechi slav (bisericesc), sunt de făcut două observații. În primul rând, în slava bisericească, *dolъfinъ* este evident un împrumut

¹⁰ Potrivit dicționarului Pfeifer, compusul germanic în discuție (cf. *Meerschwein* ‘delfin’ în germană) ar fi o calchiere după lat. *porcus marinus*. Oricare i-ar fi originea, termenul germanic a fost preluat în franceză, ca *marsouin*, iar de acolo româna l-a preluat ca *marsuin* (cu referire la mamifere marine din genul *Phocaena*).

¹¹ Acea propunere a lui Constantinescu a fost preluată ca atare de către Jordan 1983: „Dulf(u) < *Rodulfi* (< *Rudolf*)”.

(probabil din greaca bizantină), care, ca și lat. *delphinus*, conține sufixul *-in* (spre deosebire de rom. *dolf*, care apare în postură de simplex). În al doilea rând, chiar [f] din v.slav. *dolъfinъ*¹² îl arată pe acesta a fi un termen ne-slav, știut fiind că proto-slava nu conținea fricativa /f/, pe care a căpătat-o doar prin împrumuturi¹³. Spre deosebire de slavă, româna a avut [f] atât din latină (cf. rom. *face*, *afuma*, *sufła*), cât și din substrat (cf. rom. *fluier*, *ceafă*, de comparat cu alb. *floere*, *qafë*).

Ca să revenim la antroponimul *Dulfu*, voi observa că nici Constantinescu (1963), nici Iordan (1983) nu menționează existența și a unui feminin *Dulfa*. Acela era, printre altele, numele căței năzdrăvane (vorbitoare) din variante ale baladei *Cioban Costa*. (Pe *Dulfa*, „cățeaua cea bătrână”, o întrebă mai întâi *Costa* cum se face că i-a fost furată mioara cu lână de argint și nestemate în vârful coarnelor – cf. Giuglea 1988: 204). De fapt, numele *Dulfa* se bazează pe un substantiv comun, care apare în MDA ca *dolfa* ‘cățea ciobănească (de pază)’, dat cu etimologie necunoscută și fără vreo trimitere la *dolf*. La rândul său, *dolfă* (atestat în Oltenia, Muntenia și Moldova) trebuie să fie înrudit cu alt termen dat separat în MDA, anume *dolcă* ‘cățea ciobănească de pază sau de vânatoare’ (Moldova, Banat, Oltenia), acesta apărând și el cu etimologie necunoscută. *Dulfa* lui *Costa* era rudă apropiată a căței „cu dinții de fier și măselele de oțel” din poveștile românești cu Sânta Vinerea (o mumă a fiarelor, sau *potnia theron*). Asemenea cățele fabuloase ne îndreaptă și ele spre tradiții „vechi europene” ca cele reconstruite de Marija Gimbutas, pe baza unui bogat material arheologic. Printre altele, Gimbutas menționează (1989: 197) că schelete întregi de câini au fost găsite în vetrele rectangulare din sanctuarele de la Lepenski Vir (șantier arheologic de pe malul sârbesc al Dunării, în zona Porților de Fier). Iar Lepenski Vir este exact locul în care au fost descoperite și cele mai vechi semne ale unui cult preistoric (mileniul VI î.Hr.) reprezentat de bolovani de râu sculptați în formă de „zeiță-pește”. Nu voi insista aici asupra acestor aspecte mitico-religioase (discutate pe larg în Poruciu 2005), ci voi reveni la cuvinte românești pe care le socotesc a fi substratismе legate, la origini, și de acele forme de religie primordială, în care animalele fabuloase ocupau un loc aparte.

Dacă o legătură între *dolf* și *dolofan* a fost măcar sugerată în MDA, nu am găsit nicăieri propusă vreo legătură între *dolf* (sau / și *dolofan*) și termenul regional *bolf* ‘bolovan’, inclus în DAR și în MDA (unde *bolf* este dat cu etimologie necunoscută). Rom. *bolf* are evidente asemănări, în formă și sens, cu rom. *bolovan* și rom. (reg.) *bulvan* ‘buștean’ (DAR), acestea din urmă explicându-se cel mai bine ca preluări din slavă¹⁴. Despre un statut de slavism nu poate fi însă vorba și în cazul lui *bolf* (acesta, ca și *dolf*, conținând un [f] inexistent în proto-slavă). În schimb, pe *bolf* îl putem trimite la alte cuvinte românești de origine obscură (legate și ele de câmpul semantic al formelor pline), precum cele din următoarea familie, de găsit în MDA: în primul rând, *bolfă* ‘umflătură, gâlci, difterie, scrofulе, nod’, cu variantele *boalfă* și *bolcă* (dar și *molfă* – cf. DAR); în al doilea rând, derivate din *bolfă*, precum *bolfei* ‘morman’, *bolfi* ‘a (se) umfla’, *bolfos* ‘umflat, noduros’ (auzit însă de mine, în Moldova, și cu sensurile ‘fălcos, cu obraji bucălați’). Pe lângă acestea mai apar în MDA și alte cuvinte cu etimologie

¹² Într-o perioadă evident mai recentă, rusa a ajuns să aibă *del'fin* prin împrumutarea germ. *Delphin* (după cum indică dicționarul Vasmer, s.v. *del'fin*).

¹³ Vezi Carlton 1990: 59-60.

¹⁴ Vezi cuprinzătoarea familie lexicală slavă dată de Vasmer 1988 s.v. *bolvan*. Sensurile termenilor slavi din acea familie merg de la ‘trunchi de copac’ la ‘idol’ și ‘bolovan’.

necunoscută, precum *bolfan* (Transilvania) ‘bogat’ (vezi mai sus *dolfan* ‘om bogat’, tot din Transilvania) și remarcabilul nume de pește *bolfac* (Transilvania) ‘boiștean’. Acesta din urmă reprezintă o extindere a temei *bolf-* prin sufixul *-ac*, un evident corespondent al sufixului pe care l-am discutat în cazul grec. *delphax* (= *delph-ak-s*). De fapt, *-ak* apare și într-un nume tragic de pește, *paprax* (= *papr-ak-s*) ‘soi de pește din lacul Prasias’ (inclus în Dečev 1957).

Ca sens, tema *bolf-* se apropie evident de *dolf* și familia aceluia, dar cu greu am putea explica o alternanță /d/b/ pe linia oricărui sistem fonetic considerat a fi tipic indoeuropean. Se întâmplă însă ca acea alternanță să fie de găsit chiar în denumiri ale delfinului, deoarece în greacă, pe lângă *delphis* și *delphin* s-a folosit și *belphin* (βέλφιν), în vechiul dialect eolic, după cum consemnează dicționarul Chantraine, s.v. *δελφίς*. Conform aceluiași dicționar Chantraine alternanța /d/b/ din cazul respectiv implică existența unui sunet arhaic de tip /d^w/, care s-a dezvoltat apoi divergent, fie spre un /d/ alveolar, fie spre un /b/ labial. Ca o comparație, o evoluție de același tip este vizibilă în cazul lat. *bellum* ‘război’, care a fost atestat și cu forma arhaică *duellum* (formă bisilabică, după cum indică dicționarul Ernout/Meillet, s.v. *bellum*). Cu asemenea exemple, devine credibilă și ideea că *dolf* și *dolofan* se pot înrudi cu *bolf*, *bolfă* și *bolfos*, toate putând fi interpretabile ca reflectări ale unei „fonetici de substrat”¹⁵, din care nu au rămas decât frânturi dispartate în română. O asemenea idee este susținută și de existența unei perechi precum cea reprezentată de *bolfă* și varianta ei *molfă*, alternanța /b/m/ fiind bine atestată în mediu tracodacic (unde teonimul *Bendis* apărea și ca *Mendis*, iar hidronimul *Musaios* a dat până la urmă rom. *Buzău*). Ca să nu mai vorbim și de alternanța velară / labială din *dolcă* / *dolfă* și *bolfă* / *bolcă*, perechi ce amintesc de faptul că un alt cuvânt de substrat, grec. *basileus*, se scria în miceniană (linear B) într-o formă pe care specialiștii recenți o transcriu *qasireu*, formă a cărei consoană inițială era probabil o labiovelară de tip /g^w/ (cf. Poruciuc 1998: 36, nota 4).

Vechimea unor termeni ca cei din familiile (ancestral înrudite) *dolf* și *bolf* este dovedită de mulțimea membrilor și derivărilor, dar și de importante transferuri în antroponimia românească. Dintre numele de familie consemnate de Constantinescu 1963 și / sau Iordan (1983), se remarcă deja menționatele *Dolofan* și *Dulfu*, precum și *Bolfa*, *Bolfeci*, *Bulf*, *Bulfan*, *Bulfeci*. Aceste nume sprijină și ele ideea că familiile lexicale *dolf* și *bolf* (cu alternanțe și derivări arhaice) au existat, ca prelungiri de substrat, în cele mai timpurii forme de română. Iar afinitățile de formă și sens pe care termenii din acele familii le au atât cu termeni din alte limbi (ca greaca și limbile slave), cât și cu anumite forme de religie arhaică sugerează proveniențe dintr-un substrat preistoric de mare importanță în Europa sud-estică.

¹⁵ Formulă folosită de Henning Andersen cu privire la unele aspecte fonetice din slavă – vezi Poruciuc 1998: 44, nota 14.

Bibliografie

- Bulgăr, G., Constantinescu-Dobridor, G., *Dicționar de arhaisme și regionalisme* (DAR), București, Saeculum, 2001.
- Carlton, T. R., *Introduction to the Phonological History of the Slavic Languages*, Columbus, Slavica, 1990.
- Chantraine, P., *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, Paris, Klincksieck, 1990 (1968).
- Constantinescu, N. A., *Dicționar onomastic românesc*, București, Editura Academiei, 1963.
- Costinescu, M., Georgescu, M., Zgraon, F., *Dicționarul limbii române literare vechi* (DLRLV), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.
- Dečev (Detschew), D., *Die thrakischen Sprachreste*, Wien, Rohrer, 1957.
- Ernout, A., Meillet, A., *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Paris, Klincksieck, 1985 (1959).
- Gimbutas, Marija, *The Temples of Old Europe*, in "Archaeology", November / December 1980, p. 41-50.
- Gimbutas, Marija, *The Language of the Goddess*, San Francisco, Harper & Row, 1989.
- Gimbutas, Marija, *The Civilization of the Goddess – The World of Old Europe*, San Francisco, Harper, 1991.
- Giuglea, G., *Fapte de limbă*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.
- Ilin, S. (ed.), *Poezia obiceiturilor de iarnă*, București, Minerva, 1985.
- Iordan, I., *Dicționar al numelor de familie românești* (DNFR), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- Ispirescu, P., *Legendele sau basmele românilor*, Timișoara, Facla, 1984 (1882).
- Marler, Joan (ed.), *From the Realm of the Ancestors – An Anthology in Honor of Marija Gimbutas*, Manchester, CT, Knowledge, Ideas & Trends, 1997.
- O'Neill, J.P. et al. (eds), *Greek Art of the Aegean Islands*, New York, The Metropolitan Museum of Art, 1979.
- Pfeifer, W. et al. (eds), *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*, Berlin, Akademie, 1989.
- Poghirc. C., *Influența autohtonă în Istoria limbii române*, II, ed. I. Coteanu et al., București, Editura Academiei, 1969.
- Poruciu, A., *Archaeolinguistica – Trei studii interdisciplinare*, București, Institutul Român de Tracologie, Bibliotheca Thracologica, IX, 1995.
- Poruciu, A., *The Romanian dolf and the Greek delphis-delphys-Delphoi problem*, în Marler 1997: 130-134.
- Poruciu, A., *Confluente și etimologii*, Iași, Polirom, 1998.
- Poruciu, A., *The Romanian dolf 'sea monster' in connection with a Greek lexical family and with early signs of Eurasian religion*, in "Journal of Archaeomythology", vol. 1, nr. 1, 2005, p. 12-24.
- Talmațchi, G., *Olbian dolphins discovered in Dobroudja*, in "Strabon – Bulletin d'information historique", Tome I, Nr. 1, 2003, p. 28-32.
- Vasmer, M., *Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka*, ed. O.N. Trubačev, Moskva, Progress, 1988.
- Wycheley, R. E. (ed.), *Pausanias - Description of Greece*, Harvard U.P., 1980 (1935).
- *** *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), București, Univers Enciclopedic, 1996.
- *** *Micul dicționar academic* (MDA), vol. II (D-H), București, Univers Enciclopedic, 2002.

Archaic Aspects Implied by the Romanian *dolf* and by Its Etymological Correspondents

This article is an extension of the linguistic part of an article in English (Poruciuc 2005) in which this author deals with prehistoric Eurasian religion reflected in a peculiar family of Southeast European words. Several of those words are more or less evidently related to the Romanian word *dolf* (apparently designating a sea-monster), which occurs almost exclusively in certain ritual songs (*colinde*). Not only the mythical context of those songs, but also the linguistic aspects shown or implied by *dolf* are quite archaic, as demonstrated here.